

Verhalend ontwerpen, meer dan leuk alleen!

Ellen Reehorst, Praxis januari 2003

Activerende didactiek geeft verhalend ontwerpen een stevig fundament >>

Verhalend ontwerpen, meer dan leuk alleen!

Ellen Reehorst, Praxis januari 2003

Verhalend ontwerpen is leuk, voor kinderen en leerkrachten. Maar dat is gelukkig niet alles. Onder de uitdaging van het verhaal ligt een goed doordachte basis van activerende didactiek. In dit artikel meer over een didactisch principe dat in de klas weinig tijd kost en toch de nieuwsgierigheid en het leren van kinderen enorm activeert.

Een vol hoofd

Kinderen van nu hebben heel wat in hun hoofd. Eigen ervaringen, verhalen, televisiebeelden, gezamenlijk beschikt een klas over een indrukwekkend archief aan kennis en ideeën. En zelfs als kinderen ergens niets over weten kunnen ze er vermoedens over hebben, vragen over stellen of voorlopige meningen over vormen. Als het lukt om kinderen zich met deze brokken kennis een eigen voorlopig beeld te laten vormen leidt dat tot verrassend veel leerenergie. Bijvoorbeeld in het geval van Koos.

Koos wil een boek

‘Juf, heb je ook boeken over mammoeten?’ Ongeduldig staat Koos bij haar tafel, herhaalt nog eens dringend zijn verzoek. Bijzonder, want hij is een jongen die voor weinig dingen warm loopt. Boeken lezen en de prehistorie horen daar tot nu toe niet bij. Eigenlijk is er in de klas op het eerste gezicht weinig gebeurd. De juf heeft verteld dat er een mammoetkies is opgegraven en zich hardop afgevraagd hoe een beest met zo’n kies er uit zou hebben gezien. In de groepjes die op haar verzoek een mammoet proberen te tekenen ontstaan felle discussies. Met als resultaat een sterke interesse in informatie, binnen een half uur, ook bij Koos.

Allerlei manieren

Zoveel leerenergie als gevolg van een simpele tekening? In didactische termen klinkt het geloofwaardiger: Koos heeft zijn preconcept over mammoeten geconstrueerd. Natuurlijk begrijpt geen kind de opdracht om een preconcept te construeren. De leerkracht zorgt voor een opdracht waarmee de kinderen dat vanzelf doen. De juf van Koos laat haar klas een mammoet tekenen. De leerkracht die een cruiseschip heeft laten zinken vraagt de kinderen een stripverhaal te maken over de best mogelijke manier van bergen. In de artikelen van Hanneke Venema over brieven schrijven en werkstukken maken ziet u dat zij de gedachten van de kinderen op het bord noteert en ordent.

Preconcepten construeren kan op allerlei manieren. Telkens blijkt dat kinderen er bijzonder leergierig van worden. Dat lukt met mammoeten, maar net zo makkelijk met een meer futuristisch onderwerp.

Astronauten

'In de krant staat dat een rijke Amerikaan een ruimtereis gaat maken. Dat lijkt me heel bijzonder. Zouden jullie er wat voor voelen om met de klas op ruimtereis te gaan?' Dat lijkt de klas wel wat. 'Meestal gaan gewone mensen niet op ruimtereis' gaat de leerkracht verder. 'Ik denk dat we echte astronauten moeten worden. Hoe zouden die eruit zien, denken jullie?' De kinderen vertellen hele verhalen. 'Zouden jullie een tekening kunnen maken van een astronaut zoals die er volgens jou uit ziet?' Er verschijnen fantasiefiguren die soms maar net op een Marsmannelike lijken. Bij de presentaties blijken er nogal wat onbeantwoorbare vragen te zijn. Zitten de handschoenen vast? Hoe kun je plassen in zo'n pak? Beslaat de helm? Na dit gesprek zijn ze zeer geïnteresseerd in boeken over ruimtevaart. De astronauten die ze vervolgens van afvalmateriaal maken zien er zonder bemoeienis van de leerkracht heel realistisch uit.

Meer dan voorkennis

Preconcepten construeren gaat verder dan aansluiten bij de aanwezige voorkennis. Voorkennis is statisch: de kennis die je hebt. Preconcepten bedenk je, en dus bouw je verder op wat je al weet. Ook misvattingen, vooroordelen, vermoedens, mogelijke oplossingen, meningen leveren hun bijdrage aan een preconcept. Omdat de kinderen zelf hun preconcepten construeren is de aansluiting bij hun voorkennis overigens automatisch in orde.

Goed of fout telt even niet mee

Wie serieus vraagt naar preconcepten krijgt alle rommel die leerlingen in hun hoofd hebben gratis erbij. Niet kloppende theorieën, vooroordelen, ondoordachte meningen gaan over tafel. Over mammoeten en astronauten, en misschien ook wel over geweld op straat of asielzoekers. In het begin is het wennen om die rommel maar even te laten voor wat het is, en de fouten niet meteen te corrigeren. Pas als je ook die fouten voldoende ruimte biedt lukt het om de leerenergie van de kinderen aan te boren. En gelukkig is het alleen maar plezierig als er variatie zit in de preconcepten van de kinderen: een handige leerkracht laat de kinderen flink van mening verschillen. Dat maakt ze nog nieuwsgieriger naar hoe het werkelijk zit. Het zal duidelijk zijn dat het onderwijs niet is afgelopen als de preconcepten zijn bedacht. Eigenlijk begint het dan pas goed!

Vergelijking met de werkelijkheid

Hoe denk je dat astronauten eruit zien? Kun je dat tekenen? En daarna: hoe zien ze er in het echt uit? Kun je dat opzoeken? Wat wil je dan weten?

Hoe denken we dat asielzoekers zich voelen in Nederland? En daarna: en hoe komen we erachter hoe dat werkelijk zit? Wie zouden we dat kunnen vragen?

Eigenlijk gaat het bijna vanzelf: eerst een preconcept construeren, dan uitzoeken hoe het in werkelijkheid zit. Die vergelijking met de realiteit is een logisch maar ook onmisbaar vervolg. Pas door die vergelijking krijgt het onderwijs voldoende kwaliteit.

Gelukkig hoeft u niet bang te zijn om deze toetsing aan de realiteit te vergeten. Bijna nergens blijken kinderen zo nieuwsgierig naar de werkelijkheid van te worden als van het construeren van een preconcept. Koos is niet de enige die de informatie bijna uit de handen van de leerkracht ruikt. Als hij van zijn leerkracht voldoende tijd en structuur krijgt zal hij ongetwijfeld veel over mammoeten leren.

Toetsing aan de werkelijkheid gebeurt in een verhalend ontwerp op allerlei momenten. Bovendien is het vaak ook expliciet in het scenario ingebouwd. Bijvoorbeeld in het verhaal van Muis, waar de kinderen tegen het eind een poppenkastvoorstelling bekijken en de poppenspeler het hemd van het lijf vragen. Of in het ontwerp Omi, waar de kinderen hun zelf gevonden informatie vergelijken met de ervaringen van Fina.

Preconcepten in het dagelijks gebruik

Altijd wanneer u iets wilt introduceert of uitleggen kunt u preconcepten laten construeren. Hieronder een aantal voorbeelden, die u zelf vast kunt aanvullen.

- De klas gaat op excursie naar de waterzuivering. U kunt een werkblad maken over de waterzuivering. Of u vraagt de kinderen een schets te maken van een zo goed mogelijk werkende waterzuivering en laat ze die vergelijken met de folder van het zuiveringschap. Dat zullen ze met meer enthousiasme doen dan ze voor uw prima werkblad kunnen opbrengen.
- De kinderen tekenen een zelfportret. U kunt ze een schema geven met de verhoudingen in een gezicht. Of ze vragen hoe ze denken dat die verhoudingen zijn. Tenminste, als u genoeg linialen bij de hand hebt.
- De kinderen gaan een officiële brief schrijven. U kunt ze uitleggen hoe dat moet. Of het artikel van Hanneke Venema even lezen.

Leuk of lastig?

In al deze gevallen is het niet meer dan een kwestie van volgorde: eerst de preconcepten, dan pas de informatie. Het beetje extra onderwijstijd dat dit kost verdient u dubbel en dwars terug: de kinderen gaan gretiger en beter voorbereid aan het werk. Lastig is wel dat hun leergierigheid zo groot kan worden dat ze niet meer willen ophouden. Dan kunt u op de rem gaan staan. Maar het is ook wel eens prettig om gewoon te genieten van zoveel motivatie!